

ליקויים בראיית צה"ל את עצמו כאחראי לביטחון האזרחים

יהודה וגמן¹

ייעודו המוצהר של צה"ל הוא "להגן על קיומה של מדינת ישראל, שלמותה, ריבונותה ושלום תושביה ולסכל מאמצי האויב לשבש את אורח החיים התקין בה".² טענת המאמר הזה היא שמלחמת לבנון השנייה הייתה אבן דרך נוספת בתהליך שבו הולך וגובר הפיחות בראיית צה"ל את עצמו כמחויב למלא את ייעודו המוצהר. במאמר אבקש להוכיח כי בשל ארבעה גורמים נוצר מצב שבו צה"ל התקשה מאוד בקיץ 2006 להגן על אזרחי המדינה:

- מעורבותו העמוקה של צה"ל במשא-ומתן המדיני.
- זניחת התמרון היבשתי כאמצעי להכרעה צבאית.
- חדירת מושגים פוסט מודרניים ופוסט הרואיים לצה"ל.
- הצבה בפועל של ערך שמירת חיי החיילים כערך העליון של צה"ל במקום ערך ביצוע המשימה.

למצופה בתהליכי משא-ומתן מדיניים המובלים על ידי נציגי הדרג המדיני, הנעזרים במומחים שונים ובכללם מומחים ביטחוניים וצבאיים, התחיל תהליך המשא-ומתן לקראת הסכם אוסלו א' בהובלה של הדרג הצבאי, כאשר סגן הרמטכ"ל דאז, האלוף אמנון ליפקין-שחק, מונה על ידי ראש הממשלה רבין לעמוד בראש משלחת ישראל למשא-ומתן. הדיפלומטיה האזרחית נוהלה על ידי קצין לובש מדים בשירות פעיל והייתה, במידה מסוימת, ל"דיפלומטיה במדים".⁵ עוד מצטט מיכאל את כרמי גילון, ראש השב"כ דאז, שאמר: "עם כל הכבוד והיקר לעבודה המדינית שעשו אורי סביר ויואל זינגר מהצד שלנו, ואבו-עלא מהצד הפלסטיני, שיצקו את המסגרת להסכם, הרי את התוכן מילאו אנשי הצבא והשב"כ". יש לזכור כי כאשר סגן הרמטכ"ל עומד בראש משלחת למשא ומתן מדיני אזי באופן טבעי הוא משתמש בשרותי המטכ"ל לצורך עבודת המטה של אותו

בתחילת שנות ה-90 של המאה ה-20, בעקבות תום המלחמה הקרה, עלו באירופה רעיונות על "קץ ההיסטוריה"³ ו"תום המלחמות". הרעיונות האלה השפיעו גם על הלכי הרוח של מנהיגים, בכירים באקדמיה ואנשי צבא בישראל. אלא שהפער שבין תפישות אלה לבין המצב הביטחוני בישראל מוכת הפיגועים של אמצע שנות התשעים יצר את הדיסוננס הקוגניטיבי שהוא תוצר המתח שבין משאלות הלב לבין המציאות. המענה לאותו מתח היה להתחמק ממנו, כפי שעשה למשל יצחק רבין כאשר הגדיר את המצב הבלתי אפשרי שבו ההכרזות על שלום ו"מזרח תיכון חדש" פגשו את פיגועי הטרור כ"המלחמה על השלום".⁴

לתהליך שתואר כאן כמו גם להלכי הרוח שנוצרו בעקבותיו, הצטרפו, הגם שלא תמיד ביוזמתם, קצינים בכירים בצה"ל. בספר העומד להופיע בקרוב – צבא נלחם שלום – כותב קובי מיכאל כי בניגוד

יהודה וגמן, אל"מ (מיל.); לשעבר – מח"ט שריון וסגן מפקד אוגדה, מנכ"ל בפו"ם ובקורס מג"דים. חוקר היסטוריה צבאית

התהליך. כך מצאו עצמם בכירי המטכ"ל עוסקים יותר ויותר בתהליכים ובעבודת מטה מדינית במקום לעסוק בתפקידים המסורתיים – הכנת הכוח ללחימה. זו הייתה אחת הסיבות המרכזיות שבגינן התיישר צה"ל עם הלכי הרוח ששררו בצמרת המדינה. מכאן כבר הייתה קצרה הדרך להוצאתה על-ידי חטיבת תוה"ד (תורת ההדרכה) במטכ"ל של חוברת בשם "העימות המוגבל" שעסקה בלחימה בטרור ושבה הוסבר לצה"ל כולו כי "השיקול המדיני בעימות המוגבל הוא השיקול הדומיננטי ואילו השיקול הצבאי-מבצעי משני לו".⁶ זו הייתה הפעם הראשונה שבה נכתב בחוברת מקצועית מטעם צה"ל כי האחריות ללחימה ולהצלחה בה אינה עניינו הבלעדי של צה"ל בלבד. התהליכים שהוצגו כאן משמשים רקע לדברים שאציג בהמשך.

"מראית עין של תחכום"

לאי הבהירות שהלכה ונוצרה בתוך צה"ל בנוגע לתפקידיו ושתוארה לעיל, נוספה פעילותו של המכון לחקר תורת המערכה (מלת"ם) שהגבירה אותה עוד יותר. מטרת המכון שהוקם במסגרת המכללות ב-1993, הייתה לשמש גוף מחקר שיעסוק בחקירת עקרונות החשיבה המערכתית, בלימודם ובהנחלתם לקציני צה"ל.⁷ מדו"ח מבקר המדינה לשנת 2006 וגם מדרך הפעלת הכוח במבצעי 'חומת מגן' ובמבצע 'שינוי כיוון' (מלחמת לבנון השנייה) עולה כי ככל הנראה לא נלמד במלת"ם דבר הקשור לתכנים מערכתיים צבאיים מקצועיים אשר יאפשרו למפקדים לתכנן ולהפעיל מערכות צבאיות במגמה להכריע את האויב במהירות.⁸

ואולם בניגוד לכישלון בהטמעתה של תורת מערכה מעשית כלשהי, קצר המכון הצלחה גדולה בהטמעת התפיסה כי השפה בכלל, וזו הצבאית המקובלת בפרט, מגבילה את חשיבתם היוצרת של מתכנני המערכה. בברכת הרמטכ"לים⁹ למדו המפקדים שפה חדשה, שחוללה בצה"ל תהליכי חשיבה שהיו מתקדמים למראית עין אך בפועל יצרו

אנרכיה מחשבתית ומעשית. התנהלות כזאת היטיב לתאר ג'ון אליס בספרו נגד הדקונסטרוקציה העוסק בשפתם של ההוגים הפוסט מודרניים. אליס טוען:

מה שהושג אינו הגיון מתוחכם יותר, אלא מראית עין של תחכום ומורכבות. [...] מדובר היה בביצוע המשתמש באמצעים רטוריים כדי ליצור אשליה של ניתוח מתוחכם, בזמן שאין כאן שום ניתוח שהוא.¹⁰

הנפגע הראשון מהשפה החדשה היה העיקרון הראשי במלחמה – הדבקות במשימה. זו הפכה לחסרת פשר ולנטולת תוכן מבצעי ממשי, ומכאן שלא היה אפשר לתכנן כיצד לעמוד בה, ובוודאי שלא היה אפשר לדבוק בה. הנפגע השני, והחשוב לא פחות, היה תהליך הערכת המצב הסדורה, שהפך לבלתי אפשרי לביצוע בשל התזזית המחשבתית שאחזה במפקדים. תהליכים אלה יצרו מצב שבו מחד גיסא הם גרמו לבלבול בקרב הקצינים, ומאידך גיסא הם הותירו אותם חסרי מענה לבעיות שנוצרו עקב אותו הבלבול. עבור הלוחמים בשטח התוצאה הייתה הרסנית – במקום לנסות ולפזר ככל הניתן את העמימות המובנית בשדה הקרב, עירפלה אותה השפה הזאת עוד יותר.

כפי שתואר עד כאן, הגיע צה"ל למצב שבו הוא גם מעורב עמוקות בתהליכים מדיניים, המסיטים אותו מייעודו הבסיסי, וגם מבולבל לחלוטין בתחום המושגים הקשורים להפעלת הכוח הצבאי, כפי שיתואר בהמשך.

תחום נוסף שבו איבד צה"ל את בהירות החשיבה שלו היה מקומה של המשימה הצבאית בסדר העדיפויות שלו.

מן "המשימה במרכז" אל "החייל במרכז"

באחד הדיונים על היתכנות התמרון הקרקעי במלחמת לבנון השנייה אמר הרמטכ"ל דן חלוץ כי מהלך כזה עלול לגרום ל"חיילים הרוגים בלבנון"

את מקומה של הדבקות במשימה תפסו ערכים אחרים, שהחשוב בהם הוא שמירת חיי החיילים לפני כל דבר אחר

גדודים
סדירים יצאו
ל"התרעננות"
תוך כדי המלחמה
לפני שצה"ל
עמד במשימתו
העיקרית, בזירת
הלחימה היחידה
שלו

במלחמת לבנון
השנייה נראה
היה שחייה של
משפחת החייל
הפכו לחשובים
פחות מחייו של
החייל האמור
להגן עליה

וכן כי "העם בישראל לא אוהב את הכניסה ללבנון".¹¹ הרמטכ"ל ביטא תחושה שעלתה בקנה אחד עם הרעיונות הפוסט מודרניים שחילחלו לצה"ל ושהביאו ממילא גם לחדירתם של רעיונות פוסט הרואיים לתוכו.¹² כתוצאה מכך עברו ערכי הלחימה המסורתיים והמוצהרים של צה"ל שינוי עמוק ובלתי מבוקר, בעיקר בתחום ערך היסוד של הדבקות במשימה; ללא מימוש של הערך הזה בכל מגע עם האויב ותוך התעלמות מן המחיר הנדרש לשם כך, לא ניתן להכריע קרבות בכל סוג של לחימה.¹³ את מקומה של הדבקות במשימה תפסו ערכים אחרים, שהחשוב בהם הוא שמירת חיי החיילים לפני כל דבר אחר. הלכי הרוח האלה הצטרפו לרעיון המפתה של ההכרעה באש מנגד שבאה כתחליף לתמרון ואל הזנחתו הכוללת כתוצאה מכך של צבא היבשה על יחידותיו המתמרנות, שהוצגו כעניין שחלף זמנו. כל אלה הביאו לכך שארבע האוגדות אשר גויסו למלחמה בקיץ 2006 רק לאחר לחצים חיצוניים קשים על הרמטכ"ל, היו גם בלתי כשירות ללחימה שנדרשה להן, גם הצטרפו ללחימה באיחור של שבועיים, וגם כמעט שלא השתתפו בה. כך גם התופעה, שלא הייתה כמותה בצה"ל, שבה גדודים סדירים יצאו ל"התרעננות" תוך כדי המלחמה ולפני שצה"ל עמד במשימתו העיקרית, בזירת הלחימה היחידה שלו, הייתה ההמשך הישיר להלך הרוח שלפיו חייו ורווחתו של החייל עומדים בפועל במרכז העשייה הצבאית במקומה של המשימה העיקרית – הגנה על האזרחים.¹⁴ לא תהיה זו הגזמה לומר כי הלך הרוח הזה הוא שיצר את המצב שבו במלחמת לבנון השנייה נראה היה שחייה של משפחת החייל הפכו לחשובים פחות מחייו של החייל האמור להגן עליה.

החל מאמצע שנות ה-90 הגיע אפוא צה"ל למצב שבו היה מעורב עמוקות בתהליכים מדיניים שהסיטו אותו מייעודו הבסיסי, מבלבל בתחום המושגים הקשורים להפעלת הכוח הצבאי וכן נוטה לשמור על עצמו יותר מאשר על האזרחים שהם מושא קיומו.

באופן טבעי, התחום הבא שעליו עלה הכותר הייתה חובת ההכרעה המהירה, שהייתה אבן יסוד בתפישת הביטחון של ישראל עד שצה"ל החל לכרסם בה, בתוקף הרעיונות החדשניים שחדרו לתוכו.

מ"דימוי ניצחון" ל"בימוי ניצחון"

הכרעה היא מצב שבו הצד המוכרע מאבד את רצון הלחימה שלו או שאינו מסוגל לממש אותו. חשוב לעשות הבחנה בין ההכרעה הצבאית הנדרשת ממפקדי צה"ל מול שליחיה הצבאיים או הסמי צבאיים של אידיאולוגיה מסוימת לבין הדרישה, שהיא לא תמיד אפשרית, הנוגעת להכרעתה של האידיאולוגיה עצמה, זו העומדת מאחורי כל ארגון טרור או צבא שמולם פועל צה"ל.

דבריו של רמטכ"ל מלחמת לבנון השנייה לוועדת וינוגרד על תכליתה של הלחימה שהוא עצמו ניהל מלמדים באופן מובהק על הבלבול ששרר בצה"ל גם בתחום הזה. חלוץ אמר לוועדה: "הרי כל התכלית של הפעולה היא לייצר מצב אחר בעבור [...] באופן מובהק העורף הישראלי".¹⁵ ואולם קודם לכן אמר לוועדה: "אני באופן אישי סבור שהמילים הכרעה והבסה נגד ארגון גרילה וטרור אינן רלוונטיות [...] אי אפשר להביס אידיאולוגיה. אי אפשר להביס ארגון טרור שחורת על דגלו טרור [...] זה הניסיון שלנו ושל האחר".¹⁶

כאשר מפקד הצבא הניח מראש את ההנחה המוטעית שלפיה אין ביכולתו להכריע פיזית את שליחי האידיאולוגיה – וזאת משום שאין באפשרותו להכניע את האידיאולוגיה עצמה – הוא תרם משמעותית לאי העמידה של צה"ל במשימתו היחידה – הגנת האזרחים. חלוץ לא היה ראשון הטוענים כך. כבר ביום עיון שהתקיים בינואר 2001 תיאר האלוף משה יעלון את תפיסתו בנוגע להכרעת המלחמה בטרור: "המאבק הזה יוכרע בהתשה. אנחנו קוראים לזה היום 'הוגעה'. כל אחד מן הצדדים מנסה להוגיע, להתיש את הצד השני [...] אין מדובר בהכרעה צבאית".¹⁷ באותו יום עיון אמר הרמטכ"ל

שלו. ואולם, בניגוד להוגים של שנות ה-2000 בצה"ל, הם גם הבינו, מתוך הכרת טבע המלחמה וטבע האדם הבלתי משתנים מיסודם, כי התנאי ההכרחי ליצירתו של המצב הזה – הן ברמה הטקטית והן ברמה המערכתית – הוא ביצועו של תמרון קרקעי מהיר ועמוק שיביא למיטוטו של האויב.²² ההתנכרות לתורת היסוד של צה"ל ולניסיונו החיובי שלו עצמו גם בתחום המערכתי, היא שהביאה לכך שבמקום ללמוד, למשל, על מהלכי התמרון שהביאו להתמוטטות התודעתית ולהכרעה הפיזית של הצבאות הערביים במלחמות ישראל, התפתחה בצה"ל נהייה אחרי לקחי צבא ארצות-הברית בעיראק. צה"ל התעלם מכך שהלקחים שהופקו מהמלחמות בעיראק ובקוסובו אינם רלוונטיים בהכרח לישראל שכן היו אלה מלחמות של מעצמה שלא היו לה כל מגבלות של זמן, ממון ולחץ בין-לאומי, וחשוב מכול, ששגרת חיי אזרחיה כלל לא הופרה בעת שצבאה הלם מן האוויר באויב במשך שבועות רבים. שלח כותב:

"המהפכה בענייני הצבא [...] פרושה המעשי הוא שתם למעשה עידן המלחמות הסימטריות הקונבנציונאליות. לא עוד ייערכו אלה מול אלה צבאות דומים בחימוש, שייאבקו בקרב תמרון ושחיקה [...] [וכן] בתנאים אלה אין שום צורך בכוחות השריון האדירים של צה"ל."²³

ללא כל ערעור או הרהור מציג הכותב את הנחות היסוד בנוגע לבניין הכוח של צה"ל כפי ששמע מפי מרואייניו:

האיומים האמיתיים בפניהם עומדת ישראל שונים היום: לוחמה בעצימות נמוכה מול הפלסטינים [...] איום טילי חזבאללה היכול לגרום נזק אדיר לעורף [...] למרות שאין בו איום על גבולות הטריטוריה [...] אפשרות של פעולה צבאית רגילה למטרה מקומית מסוג המחטפים.

מרואייניו של שלח סברו כי לנוכח האיומים האלה "צבא עם גדול ממדים הפועל באוגדות משוריינות

שאול מופז, לימים, שר הביטחון: "במצב של עימות מוגבל בקונטקסט של מלחמה כוללת, אני חושב שהמילה 'הכרעה' היא לא רלוונטית".¹⁸ בראשית 2004 אמר ראש החטיבה לתכנון האסטרטגי, תא"ל עיבל גלעד:

כשבאתי לתפקיד ראיתי בתוכניות את המונח 'להכריע את הפלשתינים'. שאלתי את עצמי, מה זה הקשקוש הזה, איזה מין שטויות אלה? את מי בדיוק מכריעים, מה זה להכריע, מה המשמעות של זה? ניסינו לייצר תחליפי הכרעה. בשלב הראשון דיברתי על 'דימוי ניצחון', מעין מראית עין. אחר כך זה עבר לבימוי ניצחון.¹⁹

המגש והכסף

ספרו של עפר שלח המגש והכסף (2003) הוא העדות המובהקת לתפיסות המבצעיות שהתפתחו בצה"ל בעקבות התהליכים שתוארו לעיל. הכותב מציין כי לצורך הכתיבה הוא ראיין בין היתר את אמנון ליפקין-שחק, עוזי דיין, משה ארנס וחיים רמון ובכירים אחרים. לדברי המחבר שיחות שערך עם דב תמרי ושמעון נווה שעמדו בראש המכון לחקר תורת המערכה, "פתחו בפני עולם אחר של הסתכלות וידע על העניינים הצבאיים". וכן כי: "למזלו של צה"ל הם מנחילים היום עולם זה לדור חדש של קצינים".²⁰ שלח טוען כי הרמטכ"ל אהוד ברק היה זה שהחל בראשית שנות ה-90 בעיצובה של התפיסה שלפיה "הדגש יהיה על אש ולא על תמרון, על נטרול האויב ולא על הכרעתו באמצעות כיבוש שטח".²¹ מפקדי הצבא, בכירים באקדמיה וקובעי הטון בתקשורת נִשְׁבְּו בקסמי הרעיון שלפיו הגיעה עת המלחמה הפוסט מודרנית שבה, על-פי שלח, "המלחמה מתרחשת ומוכרעת לא בהשמדה פיזית בשדה הקרב אלא בקריסתן של מערכות ובתודעתם של אנשים". אלה שחשבו כך התעלמו מן העובדה שעוד מימיו הראשונים של צה"ל ועקב יחסי הכוחות הכוללים, שהם תמיד לרעתו, לימד צה"ל את מפקדיו כי הכרעה היא מצב תודעתי שבו מאבד האויב את רצון הלחימה

אינו עונה על אף אחד מהם;²⁴ וכן כי: "בכל מתאר שהוא, המרכיבים החשובים ביותר של עימות כזה הם חוסר המשמעות של הכיבוש הטריטוריאלי וחוסר יכולתו של צד כלשהו להכריע".²⁵ שלוש שנים לפני מלחמת לבנון השנייה, שבה למד הציבור בישראל כי צה"ל זנח את התמרון היבשתי כדרך להכרעת האויב, כתב שלח:

התפישה של "העתקת המלחמה לשטח האויב" פשטה את הרגל. פיקוד הצפון, בכוחות סדירים ועם תמיכה אווירית ונשק מתקדם אמור לטפל באיום כזה [קרקעי] במהירות וביעילות. הדרך הנכונה לטפל בחיזבאללה עוברת בווינגטון, או במבצע שהכוח הנכון לעשות אותו הוא סדיר ולא גדול. את האיום על סוריה [...] יעשו ממילא כוחות אוויריים.²⁶ לא עוד עוצמות של אש וחתירה אובססיבית לכיבוש שטחים אלא ניתוח של האויב כמערכת, איתור נקודות התורפה שלו ומהלומות של אש שישתקו אותו".²⁷

סטייה דרמטית

הלכי הרוח שהוזכרו לעיל השפיעו כמובן באופן מהותי על הנעשה בפועל בצה"ל. בשנים 1990-2005 התרחשה בארגון מהפכה בכל הקשור להצטיידות, לאימונים להפעלת הכוח, וחשוב מכול – לערכים המובילים שלו. ואולם המהפכה הזאת התעלמה מן ההשלכות החיצוניות שלה על חייהם של אזרחי ישראל, שהם, כידוע, סיבת קיומו היחידה של צה"ל. יתרה מזו: למעט בודדים, שקולם לא נשמע, איש מן העוסקים בביטחון המדינה בתקשורת ובאקדמיה לא שם את לבו אליה ואל השלכותיה המשמעותיות לביטחון ישראל.²⁸

לקראת 2006 מחק צה"ל מתרחשי הייחוס שלו את האפשרות כי מלחמה כלשהי תוכרע על-ידי עוצבות משוריינות מתמרנות המסתייעות בחי"ר, בארטילריה ובהנדסה. התפיסה הזאת הניעה את המהלכים שהביאו לסגירת חלק מיחידות המילואים, לצמצום אימוני צבא היבשה עד כדי הפסקתם המוחלטת ולהתחלת הדיונים על קיצור

שירות החובה בצה"ל. ברוח הדברים האלה אף החל באותה התקופה תהליך הבאתו לאישור בכנסת של "חוק המילואים", שבפועל היה חוק ניוון המילואים. הטענות בדבר "מחסור במשאבים" שבאמצעותן הסבירו המפקדים את הפסקת אימוני צבא היבשה, אינן עומדות במבחן המציאות. במאמר מערכת מ-1 ביוני 2007 ב"הארץ" נכתב:

בניגוד גמור לטענות הצבא, קובעת ועדת ברודט כי תוצאות מלחמת לבנון השנייה לא נבעו ממחסור במשאבים. משאבים לא חסרו לצבא בשום שלב. חסר לו ניהול יעיל של משאבים והבנה שניהול הוא גורם עיקרי בעוצמה הצבאית.²⁹

כאשר צבא היבשה המתמרון הוכרז על-ידי צה"ל כעניין "אנכרוניסטי", הוא גם תועדף תקציבית בהתאם לכך. אותה עדיפות ניתנה גם לרמת הציפיות ממנו וכך גם – לא במפתיע – היו רוב ביצועיו במלחמה.

סיכום – החפץ באפס נפגעים יקצור אפס הישגים

אדוארד לוטוואק כותב:

כאשר מוסדות ומנהיגים פוליטיים וחברות מוכנים לסבול נפגעים בלחימה, הם יכולים להילחם גם בשל סיבות תפלות. אך כאשר הם אינם מוכנים לכך – הם ממציאים טיעונים שונים ומשונים, כדי להסביר את הסיבות לכך שהלחימה העומדת על הפרק אינה שווה את הקורבן הצפוי.³⁰

ממלחמת לבנון השנייה ניתן ללמוד שוב את הלקח ההיסטורי הפשוט – מי שחפץ באפס נפגעים יקצור אפס הישגים.

עניין נוסף שהוכח כחיוני במלחמות הטרור של 2000-2005 ו-2006 הוא שעל מקבלי ההחלטות בממשל ובצבא לאבחן נכונה את הנקודה שבה פעילות הטרור נגד ישראל הופכת ממה שמכונה "עימות מוגבל", הדורש הפעלת חלק קטן יחסית

מלחמת לבנון השנייה ניתן ללמוד שוב את הלך ההיסטורי הפשוט – מי שחפץ באפס נפגעים יקצור אפס הישגים

זמנית לצבא במצב מלחמה ולשם כך הוא מאמץ לעצמו, גם זה זמנית, את ערכיו הצבאיים, ולא לתיאור המצב, הנוטה להיות כזה היום, שבו הצבא מתגייס לתוך העם ואף מאמץ לעצמו, כבדרך אגב, את הלכי הרוח האזרחיים שלו. שלישית וחשוב מכול – על צה"ל מוטל לחזור אל ערכי הלחימה המסורתיים שלו, אל רמת הדרישות הגבוהה, אל המשמעת ואל המבנה והארגון הנגזרים מן הנתונים האמיתיים של כלל האיומים על מדינת ישראל.

התהליכים שתוארו במאמר הזה מלמדים כי אין לאפשר שוב מצב שבו נתוני היסוד האלה יעברו בתוך צה"ל התאמה בלתי מבוקרת למאויים מסוימים, הנוצרים בעקבות הלכי רוח אופנתיים ומושאלים מזירות וממקומות שאין להם דבר עם הנדרש מצה"ל ועם האילוצים שבמסגרתם הוא פועל.

הערות

1. ברצוני להודות ליגיל הנקין ולגדי אבני על הערותיהם החשובות למאמר. כמו כן ברצוני להודות לחברי המכון למחקרי ביטחון לאומי על הערותיהם מאירות העיניים.
2. אתר צה"ל: <http://dover.idf.il/IDF/About/Purpose/default.htm>
3. ביטוי להלכי רוח אלה הופיע בספר: פרנסיס פוקוימה, **קץ ההיסטוריה והאדם האחרון**, תל-אביב: אור-עם, תשנ"ד-1994.
4. יצחק רבין (ראש הממשלה), נאום בקונגרס האמריקני, 26 ביולי 1994.
5. Cacowicz, M. Arie, "Rashomon in Jerusalem: Mapping the Israeli Negotiators' Positions on the Israeli-Palestinian Peace Process, 1993-2001", *International Studies Perspectives*, 6 (2005), pp. 252-273. מצוטט אצל קובי מיכאל, **צבא נלחם שלום** (יראה אור בקרוב).
6. **העימות המוגבל**, תוה"ד, צה"ל, עמ' 64.
7. על-פי בדיקת המבקר, אישר סגן הרמטכ"ל בדצמבר 1993 את הצעת תוה"ד להקים קבוצת מחקר אשר יעדה הראשון יהיה "כתיבת תורת לחימה לרמה המערכתית, חקר תורה זו, פיתוחה והטמעתה בצה"ל" – **דו"ח מבקר המדינה 57 א'**, 2006, עמ' 61.

מהכוח, לפעילות המחייבת מלחמה במלוא העוצמה נגד בסיסי הטרור. כפי שניתן ללמוד מתגובותיה של ישראל למתקפת הטרור שהחלה בשנת 2000 ולמתקפת הטרור הרקטי ב-2006, ליקויים באבחנה הזאת הביאו אותה להפעלת כוחה הצבאי בדרך ובעוצמה שאינן הולמות את מידת האיום עליה. מקבלי ההחלטות התעלמו מכך שמעל לרמה מסוימת עולים הנזקים האזרחיים, המורליים והכלכליים של הטרור על נזקיה של מלחמה סדירה בין צבאות.³¹ בעניין עיתוי המעבר מעימות מוגבל אל מלחמה כוללת אל מול הטרור לסוגיו ולעוצמותיו השונים מן הראוי להזכיר את דבריו של גדול מצביאי צה"ל, יגאל אלון:

"הלוחמה הזעירה על תוצאותיה היא פונקציה של מצב מלחמה ממשי, וכך יש להגדירה מבחינה מדינית ומבחינת הזכות ללחום נגדה באמצעים המתאימים, לרבות השימוש במלוא העוצמה, באם לא נותר מוצא אחר כדי לשתקה. יתר על כן, אם זו לא תרוסן בעוד מועד ובתוקף נמרץ, הרי מלבד הסבל הרב שייגרם לאוכלוסייה, הנתונה כולה בטווח פגיעה, יש לחשוש כי מתינות ישראל תתפרש כחולשה צבאית או מדינית ותעודד את האויב להחריף את פעולותיו, העלולות להתגלגל למלחמה כוללת".³²

טעו אלה שראו בטרור לסוגיו השונים איום שאינו קיומי, ואף הסיקו מכך מסקנות מרחיקות לכת לגבי ערכיו של צה"ל והכנתו הראויה למלחמה. כדי לחזור ולעמוד ביעודו חייב להתחולל בצה"ל תהליך של "חזרה בתשובה". ראשית – מעבר לחוות הדעת המקצועית הנדרשת ממנו, עליו לנתק עצמו מכל מעורבות במשא-ומתן מדיני בעתיד ובוודאי שאסור לו לחזור על הטעות של הובלת אותו המשא-ומתן. שנית – עליו לבחון היטב את מושג "צבא העם", את השלכותיו המעשיות ועד כמה המושג הזה מתיר לצה"ל לאמץ לעצמו הלכי רוח אזרחיים, שסופם פגיעה במהותו כארגון לוחם. אזכיר כי המושג "צבא העם" נועד במקור לתאר מצב שבו העם מתגייס

8. שם. המבקר מצא כי מיום הקמתו של המכון ב-1993 ועד למועד סיום הביקורת ב-2005, לא הוציא המכון ולו פרסום אחד בתחום תורת המערכה, עמ' 61. ראש המכון הסביר למבקר את העדר הפרסומים בכך ש"הידע המערכתי נמצא בתהליכי שינוי תמידיים" וכן ש"השפה, בתחום האופרטיבי, משתנה בתדירות גבוהה, מה שיוצר קושי דידקטי להוראה להטמעה ולכתיבה", עמ' 62.
9. ראו: עפר שלח ויואב לימור, **שבויים בלבנון**, ידיעות אחרונות, תל-אביב, 2007, עמ' 197.
10. ג'ון מרטין אליס, **נגד הדקונסטרוקציה**, ירושלים, שלם, תשס"ה. עמ' 12.
11. דו"ח וינוגרד החלקי, עמ' 98.
12. אדוארד לוטוואק טבע את המונח "מלחמה פוסט הרואית" כדי לציין מעבר מסוג של מלחמה, שבו נדרש הלוחם לגבורה כדי לנצח בקרב, למלחמה שאחת ממטרותיה העיקריות היא להימנע מאבדות, ואבדות כבדות למעשה אינן קבילות כלל Edward Luttwak, "Toward Post-Heroic Warfare", *Foreign Affairs*, Vol. 74, No. 3 (May/June 1995).
13. אין להבין את עקרון וערך ה"דבקות במשימה" ככזה המתיר למפקדים להפעיל את כוחם באופן לא מושכל כפי שהתרחש במלחמה האחרונה. כדי שהמשימה תושלם במספר נפגעים נמוך תומכים בערך עליון זה עקרונות מלחמה נוספים, שהם תנאי הכרחי להצלחה כמו ריכוז מאמץ, תחבולה, אבטחה, רציפות והמשכיות ועוד.
14. עדות לתוצאה של התפיסה הזאת בצה"ל ניתן למצוא במאמר: סא"ל יריב אלבו ורס"ן אייל אסרף, "התפתחות הלחימה כנגד הטרור בחטיבת גולני", **תבונה המעשה** (פר"ם), מס' 4, עמ' 19. בין היתר נכתב במאמר: "יש עדות לנוק המעשי שנגרם לתהליך הכשרת לוחמי צה"ל [...] יש למצוא את האיזון [...] בין הגרסה שבה 'ממקמים את החייל במרכז' לבין הגרסה שבה 'המשימה במרכז'".
15. דו"ח וינוגרד החלקי, עמ' 62.
16. שם, עמ' 52.
17. "בין 'הכרעה' ל'ניצחון' – הרצאה ביום עיון משותף למרכז לחקר הביטחון הלאומי ולמכללה לביטחון לאומי, 28 בינואר 2001. הוצאת אוניברסיטת חיפה – המרכז לחקר הביטחון הלאומי.
18. שם.
19. מעריב, 2 בינואר 2004, ההדגשות שלי.
20. עפר שלח, **המגש והכסף – מדוע זרושה מהפכה בצה"ל**, כנרת זמורה ביתן, אור יהודה, 2003. עמוד ה"תודות" בפתיחת הספר.
21. שם, עמ' 37.
22. ישראל, צבא, מטכ"ל, עקד כללי. **תורת הקרב**, 1964. כרך א': התקפה, התקדמות ורדיפה, פשיטה, מארב. ראו פרק המבוא.
23. שם, עמ' 40-41.
24. שם, עמ' 58.
25. שם, עמ' 59.
26. שם, עמ' 60.
27. שם, עמ' 129.
28. קריאות האזהרה היחידות בכתב-העת הצבאי **מערכות**, המופץ לכל קציני צה"ל, היו של האלוף יעקב עמידור ושל כותב שורות אלה. האחרונות שבהן פורסמו בגיליון דצמבר 2005, שבעה חודשים בלבד לפני מלחמת לבנון השנייה. (פרסומים נוספים של המחבר הופיעו ב"נתיב", ב-*Military Technology*, ב"מקור ראשון" וכן במאמר, בתוך הספר **העימות המוגבל**, מערכות, תל-אביב, 2004. החוקר הצבאי יגיל הנקין התריע אף הוא בנושא.
29. הארץ, 1 ביוני 2007.
30. אדוארד לוטוואק, **אסטרטגיה של מלחמה ושלום**, הוצאת מערכות, תל-אביב, 2002, עמ' 110.
31. עלות תקופת הטרור, שהחלה בספטמבר 2000, למשק הישראלי הייתה גבוהה יותר מזו שנגרמה לו במלחמת יום הכיפורים. בשנתיים הראשונות של הטרור הפסיד המשק הישראלי 45 מיליארד ש"ח שהם כ-10% מן התוצר הלאומי. במקום צמיחת התוצר הלאומי בשיעור של 4% בשנה, היה בישראל שיעור צמיחה שלילי 1%-1. שיעור האבטלה עלה גם הוא בהתמדה. יש לציין כי בהיסטוריה הכלכלית של מדינת ישראל לא היה תקדים לשנתיים רצופות של ירידה בתוצר הלאומי, ובוודאי שלא היה בה תקדים לירידה משמעותית בתוצר בעקבות מלחמה כלשהי. ראו מחקר של ד"ר מישל סטרביצ'נסקי ממחלקת המחקר של בנק ישראל, שפורסם לקראת כנס קיסריה ב-2002.
32. יגאל אלון, **מסך של חול**, הקיבוץ המאוחד, 1959, עמ' 18.